

Проблеми збереження національного інформаційного простору в контексті посилення негативних зарубіжних впливів

До основних чинників негативних впливів на вітчизняний інформаційний простір слід насамперед віднести застосування інноваційних технологій, що забезпечують розширення й поглиблення проникаючих можливостей зарубіжної інформації, зростання маніпулятивного соціально-психологічного впливу на визначену аудиторію для утвердження в її колективній свідомості заданих економічних, політичних та інших установок, формування стереотипів поведінки, сприятливих для досягнення інтересів, потрібних для утвердження інтересів суб'єкта таких впливів. З удосконаленням відповідних технологій розвиваються методики ведення інформаційних воєн, що в наш час стають важливим компонентом воєн традиційних або ж використовуються самостійно і за своїми результатами можуть бути навіть більш ефективними від них.

Згідно з доповіддю Національної ради з розвідки США «Глобальні тенденції до 2015 року» інформаційні війни будуть домінантним фактором у нинішньому столітті. Вони вестимуться на всіх рівнях соціальної структури сучасного людства, до міждержавного рівня, між блоками держав включно¹. Американські дослідники, як працівники інформаційної сфери країни, що є на сьогодні найактивнішим у світі глобалізатором на базі інформатизації, виробником найбільшого обсягу нової інформаційної продукції, першими звернули увагу на можливість, що розкриваються під час застосування нових інформаційних технологій для досягнення поставлених цілей. Аж до отримання перемоги в боротьбі за людський розум, за психіку основної маси людей у країнах – об'єктах впливу. Така перемога не лише забезпечує досягнення запланованого результату, а й гарантує тривале його збереження.

У зв'язку з цим американський соціолог і співробітник розвідки Л. Фараго чітко окреслює основні підходи до ведення ефективної психологічної війни:

– вона повинна бути динамічною і гнучкою, постійно пристосовуватися до подій дня і бути завжди готовою змінити свою інтерпретацію конкретного явища, щоб більш ефективно його використати за мінливих обставин;

– вона не повинна придумувати теми для обговорення, а виходити з питань і проблем, які є насправді;

– вона повинна бути замаскована, її не можна називати своїм іменем, інакше вона зазнає поразки;

– вона повинна базуватися на розвідувальній інформації, на знанні політичних, духовних, військових, економічних, побутових особливостей країн і народів, для яких вона призначена;

---

¹ Чилачава Т., Кереселідзе Н. Модели информационной войны. – Режим доступа: <http://www.apsny.ge/analytics/1268790856.php>.

– не можна керувати пропагандою здалека, хоча директиви та інструкції можуть надходити з центру, конкретне опрацювання матеріалів повинно залишатися на розсуд людей, що її поширюють;

– слід використовувати всі існуючі можливості для поширення пропаганди, особливо серед громадян тих країн, які є її об'єктом, перетворюючи їх у мимовільних поширювачів...².

Закономірно включаючись у глобалізаційні процеси, новітні інформаційні технології для досягнення власних цілей у міжнародних відносинах використовує дедалі більша кількість держав. При цьому відчутних збитків зазнають ті члени міжнародної спільноти, які з тих чи інших причин ще не відповідають своїми можливостями в інформаційній сфері вимогам нового, інформаційного етапу розвитку цивілізації. На жаль, ця теза підтверджується ситуацією, пов'язаною з процесами, що відбуваються на Південному Сході України, діяльністю кремлівських пропагандистів, орієнтованою на інформаційний простір України.

Скоординована органами державної влади пропагандистська діяльність переважної частини російських ЗМІ, усіх наявних джерел виготовлення й поширення нової інформації створює уявлення:

– про повний розвал української економіки, відсутність мінімально необхідних обсягів енергоресурсів для виживання населення в зимовий період;

– про ультранационалістичну політику в Україні, нелегітимність і некваліфікованість влади;

– про непрофесіоналізм українського військового керівництва, поразки й деморалізацію українських Збройних сил на Сході України;

– про зростаючий осуд різко унітарної політики українського керівництва в державному будівництві, небажанні пошуку компромісів, непримиримо антиросійську політику тощо.

Характерною особливістю цієї політики є також її орієнтація не лише на українську аудиторію і громадську думку країн Заходу. Вона також успішно реалізується серед населення самої Росії, про що говорять дуже високі рейтинги і цієї політики, і самого президента В. Путіна. Слід зазначити ще одну обставину: підтримка цієї політики росіянами є істотним фактором впливу на значну частину громадян України через канали родинних зв'язків і її не можна характеризувати як неефективну.

Як зауважує віце-прем'єр-міністр України О. Сич, «російська пропаганда, а за нею і збройна агресія, отримали сприятливий ґрунт на Донбасі. Адже протягом усіх років незалежності тут здійснювалась недосконала, а то й

---

² Смола Л. С. Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретико-методологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 35–36.

злочинна, гуманітарна політика. То ж наше завдання – скерувати всі зусилля, аби в подальшому українське суспільство було монолітним організмом й аби ніколи не повторилися ті події, що мали й мають місце в Криму та на Донбасі»³.

У зв'язку з цим у реалізації цього завдання серйозна увага має бути приділена використанню ЗМІ в наповненні оперативною інформацією національного інформаційного простору. Слід зазначити, що політика їх роздержавлення, активно здійснювана протягом останнього десятиріччя, не сприяла його стійкості в умовах економічної кризи минулих років, не забезпечує вона належного збереження національного суверенітету і в умовах сучасного протистояння з Росією. Адже комерційні ЗМІ на території будь-якої країни є інструментом досягнення власних цілей фінансово-промисловою елітою, що контролює видання, і не є виданнями незалежними, об'єктивними, зацікавленими в проведенні заходів інформаційної безпеки. У них найчастіше практикується маніпулювання громадською думкою в інтересах власників, у тому числі тих, інтереси яких не мають нічого спільного з інтересами держави. Вони є найбільш перспективними для вкидання зовнішньої інформації, що не має нічого спільного з інтересами певної держави і може стати джерелом загроз для безпеки держави. Це ж саме стосується всієї системи технологій обмінів інтернет-інформацією, і включно соціальних мереж.

Протягом останнього часу фактично збувається передбачення Б. Червака, який у недалекому минулому з тривогою констатував, що «очевидні спроби витіснення держави з національного інформаційного простору, захист якого пасивний і незадовільний. Тривожна ситуація склалася в телерадіоефірі прикордонних територій: асиметрія інформаційних потоків з України та в Україну, на жаль, складається не на користь нашої держави. Нині ми опинилися під потужним інформаційним впливом країн-сусідів. Російська Федерація – це лише один приклад. Фактично всі ЗМІ на території України ведуть ефіри в інтересах своїх держав, які дуже часто не відповідають інтересам нашої країни. Небезпечним стає баланс між державними й недержавними інформаційними ресурсами. Це відбувається на тлі монополізації теле- й радіоінформаційного простору, економічної та політичної залежності більшості ЗМІ від фінансово-промислових структур»⁴.

Водночас у період інформаційної війни, при реальних загрозах національному інформаційному простору особливої ваги набуває організація злагодженого інформаційного співробітництва управлінських структур держави, у тому числі, у сфері роз'яснення змісту роботи державного

---

³ Олександр Сич: Ми маємо виробити програму соціогуманітарної реінтеграції Донбасу в Україну // Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.Gov.ua/control/uk/publish/article?artid=247542274@cat_id=244276429.

⁴ Червак Б. Щодо функціонування засобів масової інформації // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір. – К.: СтилоС, 2010. – С. 457.

управління в умовах наявного протистояння зарубіжній громадській думці, налагодження міжнародного інформаційного співробітництва в напрямі ліквідації конфлікту, організація оперативного, якісного інформування про наявний перебіг подій міжнародних організацій (Світовий банк, МВФ, Римський клуб тощо), транснаціональних корпорацій, впливових громадських організацій, національно-культурних об'єднань, регіональних еліт, блогерського активу, учасників спілкування в соцмережах, працівників інформаційної сфери, інформаційного виробництва та інших категорій учасників сучасних інформаційних обмінів⁵.

На круглому столі на тему: «Кримінально-терористична війна на Сході України: соціальна складова» було також підкреслено критичний рівень потреби застосування наукового і громадського потенціалу всієї країни до пошуку механізмів реформування українського суспільства та аналізу російсько-української війни⁶.

У зв'язку з цим першим і абсолютно необхідним кроком, пов'язаним з виконанням цього завдання, має стати упорядкування інформаційної діяльності в національному вимірі, ефективна координація її на державному рівні, формування національного інформаційного комплексу. В умовах інформаційної війни лише така координація дає можливість оперативно реагувати на інформаційні диверсії, передбачати майбутні інформаційні загрози для національного інформаційного простору, знаходити шляхи їх нейтралізації, забезпечувати достовірною інформацією громадян власної країни, у тому числі й тих, які сьогодні перебувають під чужими інформаційними впливами, а також інформувати про ситуацію в країні міжнародну спільноту, про громадську думку за рубежом.

Цей комплекс має базуватися на суверенних інформаційних ресурсах – надбанні нинішнього і всіх попередніх поколінь українського народу. Надбанні, що є основою його існування й розвитку, забезпечення національно-культурної самобутності в глобалізованому світі, орієнтиром розвитку сучасного національного інформотворення⁷. Ці ресурси мають лежати в основі внутрішньої і зовнішньої національної інформаційної політики, організації національної інформаційної безпеки.

---

⁵ Смола Л. Є. Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретико-методологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 35–93.

⁶ Там само.

⁷ Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. Є. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства суверенної і незалежної держави. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/book/Sosnin_2.htm.; Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011.

Інформаційний комплекс в умовах інформаційного суспільства має бути, таким чином, мережею соціальних структур, що координують свою діяльність у національних інтересах, оснащену засобами для виробництва, комплектування, обробки і зберігання, організації безпеки, значущої для цієї системи інформації, що забезпечує ефективне використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів, сприяє їхньому оновленню і розвитку, необхідному для суспільного прогресу.

В умовах зростаючої активізації глобальних процесів у сучасному світі саме загальнонаціональний соціальний інформаційний комплекс має стати запорукою нейтралізації сучасних інформаційних загроз і використання позитивних факторів розвитку інформатизації⁸. Ефективна робота такої системи на загальнодержавному рівні може забезпечити як конструктивні інформаційні обміни України на міжнародній арені, так і розвиток національної інформаційної бази при мобілізації вітчизняних ресурсів і можливостей, що є важливою передумовою прогресу суспільства. Вона обумовлюється тим, що, як показує міжнародна і внутрішньодержавна практика сучасності, з активізацією інформаційних процесів у суспільстві актуалізується потреба посилення впливу держави на ці процеси. Такі координаційні впливи збігаються з основними завданнями, що має вирішувати сучасний інформаційний комплекс.

По-перше, держава має забезпечувати якісний доступ усіх категорій громадян до продукрованої нею інформації, як до офіційних матеріалів, так і до роз'яснення змісту своєї власної діяльності. Для цього здійснюються відповідні правові, матеріально-технічні та інші заходи, розвиваються магістральні інформаційні комунікації, налагоджується власне виробництво й поширення інформації. При цьому всі інформаційні обміни, що здійснюються за допомогою контрольованих державою інформаційних комунікацій, є вертикальними інформаційними комунікаціями⁹.

По-друге, держава об'єднує задля реалізації планів, проектів суспільного розвитку потенціал інформаційних, інформаційно-аналітичних центрів, творчий потенціал громадських організацій, діяльність наукових установ, що продукують нову, необхідну для розвитку інформацію в контексті формування структур інформаційного суспільства. Вона також має опікуватися організацією діяльності центрів комплектування та організації високопродуктивного використання наявних інформаційних ресурсів, особливу увагу звертаючи на збереження і збагачення суверенних інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим

---

⁸ Струтинська О. В. Інформаційні системи та мережеві технології / за наук. ред. М. І. Жалдака. – К.: Університет «Україна», 2008. – С. 25–26.

⁹ Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – С. 16–17.

потребується технологічне й методологічне оновлення діяльності бібліотечних, архівних і музейних установ.

У справі комплектування центрів зберігання суспільно корисних інформаційних ресурсів зростаючого значення набуває комплектування новими, необхідними для національного розвитку зарубіжними інформаційними ресурсами. Використання передового науково-технологічного зарубіжного досвіду в комплексі з національними здобутками і прагненнями на шляху суспільного прогресу стає важливим фактором сучасного інноваційного розвитку, важливим пріоритетом Української держави.

По-третє, вертикальні інформаційні обміни в суспільстві, ініційовані державою, обумовлюють необхідність створення та вдосконалення надійних соціальних комунікацій, доступних для всіх членів суспільства. Система цих комунікацій, підтримувана національними організаційно-правовими та техніко-технологічними засобами, становить інфраструктуру інформаційних обмінів у рамках національного інформаційного простору.

Відкритість влади для громадян, прозорість її рішень і дій сприяють зміцненню її легітимності та забезпечують їй можливість адекватно реагувати на актуальні проблеми внутрішньодержавного розвитку й міжнародних відносин. Водночас налагодження зворотного зв'язку – від інститутів громадянського суспільства до органів державної влади – дає останнім змогу сформулювати уявлення стосовно співвідношення діяльності владних структур і підтримки їх громадянами, уявлення про ефективність політики влади, що в результаті виявляється ключовим фактором для стабільності або нестабільності всієї системи¹⁰. Функціонування цього механізму сприятиме консолідації суспільства, вихованню в його членів почуття причетності до загальносуспільної діяльності, патріотизму.

По-четверте, поряд із зростанням необхідності залучення інноваційної інформації зарубіжного виробництва для розв'язання проблем суспільного розвитку держава в інформаційному суспільстві має сприяти просуванню вітчизняних інформаційних продуктів на міжнародні інформаційні ринки, продуктів, виготовлених і в державних наукових, науково-інформаційних структурах, і в приватних структурах, недержавних аналітичних центрах, фондах тощо. При цьому інформаційна продукція має бути прирівняна до всіх інших видів продукції і бути підпорядкована всім правилам, що стосуються експортних операцій. Міжнародне правове законодавство в інформаційній сфері має бути своєчасно імплементоване в правову базу України. Держава має сприяти участі вітчизняних правників у підготовці нових правових актів, що

---

¹⁰ Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – С. 112–113.

стосуються інформаційної сфери, і відстоювати в новому законодавстві національні інтереси.

По-п'яте, важливою функцією держави є організація безпеки національного інформаційного простору. Розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації створює широку різноманітність інформаційних загроз¹¹ від витіснення на внутрішньому інформаційному ринку вітчизняних продуктів більш конкурентоспроможними в силу опори на передову матеріально-технічну й технологічну базу зарубіжними інформаційними продуктами аж до ведення цілеспрямованих, з більш відчутною вражаючою силою в боротьбі за розум громадян, інформаційних воєн. У зв'язку з цим держава зобов'язана для захисту свого інформаційного простору використовувати всі традиційні правові, правоохоронні важелі, свій вплив на вертикальні інформаційні комунікації, засоби комплектації вітчизняними й зарубіжними ресурсами національних інформаційних баз, а також державну систему інформаційного виробництва. В інформаційних протистояннях на нинішньому етапі суспільного розвитку остання набуває дедалі більшого значення, оскільки здатна генерувати контрпропагандистські інформаційно-аналітичні продукти, з їхньою допомогою діяти на упередження при організації ефективної прогнозно-аналітичної роботи.

Держава на цьому етапі розвитку суспільства стає основним інструментом консолідації в суспільстві, «організуючим началом і координатором буття»¹² інформаційної системи, що охоплює національний інформаційний простір, сприяє його розвитку, забезпечуючи в процесі своєї трансформації прогрес у сфері демократичних перетворень.

З точки зору сучасного національного розвитку держава має можливості для введення в рамки суспільного інтересу процес розвитку соціальних мереж. Адже утвердження в інформаційній сфері України соціальних мереж не лише сприяє розвитку взаєморозуміння в суспільстві, обміну інформацією, що стимулює прогрес, загальносуспільній консолідації, зміцненню кооперативних зв'язків у різних сферах суспільної діяльності.

Нові технології інформаційних обмінів створюють також проблеми, пов'язані з:

– можливістю нерегламентованого витоку суспільно значущої інформації, порушенням прав на інтелектуальну власність;

---

¹¹ Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 143–153.

¹² *Маца К. А.* Земная планетарная система (Опыт исследования системной организации Земли): монография. – К.: Издательство географической литературы «Обрії», 2012. – С. 17.

– проникненням у вітчизняний інформаційний простір інформації, що може негативно впливати на суспільну свідомість, на інформаційну базу національного інформаційного розвитку, як неадаптовану до процесу українського розвитку, виготовлену для умов розвитку іншого інформаційного середовища, так і ту, що призначається для цілеспрямованого проникнення з метою утвердження інтересів зарубіжних суб'єктів інформаційної діяльності в Україні;

– поширенням впливу маніпулятивних інформаційних технологій для реалізації певних самостійних політичних, економічних та інших цілей, а також застосування сугестивних технологій як елемента в комплексі складових засобів інформаційних воєн.

Бурхливий розвиток технологій соціальних мереж, таким чином, на сьогодні явно не збігається зі значною інерційністю реагування на інформаційні процеси державної організаційно-правової системи. І правотворча система, і методологія, і організація інформаційної безпеки потребує зміни підходів у розв'язанні проблем, що актуалізуються сьогодні. Ці проблеми не можуть бути вирішеними не тільки без матеріально-технічного, методологічного оновлення, сучасного кадрового забезпечення органів контролю, а й без обов'язкової постановки належної прогностно-аналітичної діяльності, вивчення закономірностей розвитку сучасних інформаційних процесів. Без державної роботи, покликаної забезпечувати соціальну стабільність і сталий розвиток, забезпечувати задоволення інформаційно-психологічних інтересів особи, суспільства¹³.

У цілому ж, якщо говорити про перспективу, досягнення перелому в українсько-російському інформаційному протистоянні може бути здійснене при успішному поєднанні вертикальних і горизонтальних інформаційних обмінів в єдиному інформаційному комплексі під державним контролем. З одного боку, цей процес сприятиме зміцненню вітчизняної інформаційної системи як суб'єкта міжнародних інформаційних відносин, що дуже важливо в умовах нинішнього інформаційного протистояння, з іншого – забезпечувати внутрішню консолідацію суспільства. Це стане запорукою надійного захисту національного інформаційного простору від негативних зовнішніх впливів (*Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища: [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 30–38).*

---

¹³ *Ноевий Ю.* Проблема інформаційно-психологічної безпеки України в системі державного моніторингу та прогнозування // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір. – К.: Стилос, 2010. – С. 677.